

Γ'

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΚΟΡΣΙΚῃ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ

ΥΠΟ ΔΙΚ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ

Πρὸς τὴν Σεβαστὴν Σύγκλητον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Κύριε Πρόεδρε,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσω Ἐγμῖν τὰ κάτωθι :

Κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος (1963) ἐντολῇ τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μετέβην εἰς Μάνην πρὸς συλλογὴν γλωσσικοῦ ὕλικου ἐκ τῶν χωρίων τοῦ τ.δ. Οἰτύλου. Μεταξὺ τῶν χωρίων τούτων περιλαμβάνεται καὶ τὸ Οἰτύλον (Βοίτυλον), τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται ἤδη εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ (B.585) ἔχει τὴν αὐτὴν σήμερον προφορὰν τοῦ ὀνόματος FO ἴ τ υ λ ο ν - Β ο ἰ τ υ λ ο ν. Ἐκ τούτου ἐγένετο τῷ 1675 ἀποικία τῶν Μανιατῶν εἰς Κορσικὴν.

Κατὰ τὸ τέλος Αὐγούστου, ἐγκρίσει καὶ βοηθεῖα τῆς Συγκλήτου μετέβην εἰς τὸ ἐν Ἀμστερνταμ τῆς Ὁλλανδίας συγκληθὲν 8ον Διεθνὲς Συνέδριον Ὁνομάτων καὶ Τοπωνυμίων. Εἰς τὸ Συνέδριον τοῦτο προέβην εἰς ἀνακοίνωσιν, ἔχουσαν θέμα : « Α ἰ τ ο π ο ν ν υ μ ι κ α ἰ Σ π ο υ δ α ἰ ἐ ν Ἐ λ λ ᾶ δ ι 1833 - 1962 ».

Μετὰ τὴν λήξιν τοῦ Συνεδρίου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ παραμονῆς μου μετέβην ἰδίαις δαπάναις εἰς Καργέζε τῆς Κορσικῆς, διὰ νὰ ἐξακριβώσω τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῆς ἐκ τοῦ Οἰτύλου γενομένης ἐκεῖ ἀποικίας τῶν Μανιατῶν.

Πρὶν ἢ ἐκθέσω τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῆς ἀποικίας ταύτης, κρίνω σκόπιμον νὰ ὑπενθυμίσω διὰ βραχείων τὴν ἱστορίαν τῆς.

Μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου μεταξὺ Βενετῶν καὶ Τούρκων (1645-1669), κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ Μανιάται ὑπῆρξαν πιστοὶ σύμμαχοι τῶν Βενετῶν, οἱ Τοῦρκοι, διὰ νὰ τιμωρήσουν τοὺς Μανιάτας διὰ τὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τούτου διαγωγὴν των, ἤρχισαν τὰς κατὰ τῆς Μάνης ἐνεργείας των.

Τῇ βοηθείᾳ τοῦ περιφήμου τότε Μανιάτου πειρατοῦ Λιμπεράκη Γερακάρη (ἐλλείπει περὶ τῆς σημαντικῆς ταύτης προσωπικότητος διαφωτιστικὴ μονογραφία), ἐπωφελοῦμενοι ἔτι καὶ ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν διενέξεων τῶν οἰκογενειῶν τῆς Μάνης, ἔκτισαν τῷ 1670 τὸ εἰς ἐρείπια σωζόμενον σημερον κάστρον τῆς Κελεφᾶς ἀπέναντι τοῦ Οἰτύλου καὶ ἤρχισαν νὰ συμπεριφέρονται σκληρῶς πρὸς τοὺς Μανιάτας. Τοῦτο ὁμολογοῦν καὶ τὰ σχετικὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης : « Ἀπὸ τοὺς ἀπερασμένους χρόνους ὅπου ἐκυρίευσεν ὁ Ὄθωμανὸς τὸ βασίλειον τῆς Κρήτης—γράφουν πρὸς Μοροζίνην οἱ Μανιάται τῷ 1684— καὶ ἔπειτα ἐνύρτισε νικητῆς, ἀπεφάσισε ἀκόμα νὰ χαλάσῃ καὶ ἡμᾶς... καὶ διὰ νὰ μᾶς ἔχη εἰς τὴν ὑποταγὴν ἠθέλησε καὶ ἔφτειασε ἕνα κάστρο εἰς τὸν λιμένα τοῦ Βοιτύλου. Ἀγκαλὰ νὰ ἔφτειασε καὶ ἕνα ἄλλο εἰς τὴ Ζαργάτα, ὅπου εἶναι τὸ τέλος τοῦ τόπου μας. Καὶ ἔχοντας αὐτὰ τὰ δύο κάστρα μᾶς ἔφερον εἰς τὴν ἐξουσίαν του ». Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ σωζόμενον « Χρονικὸν » τῆς ἀποικίας λέγεται : « Διὰ τὸν φόβον τοῦ Τούρκου ὅπου εἶχαν ἐσθήθησαν σφιγμένοι νὰ μισέουν ἀπὸ τὸ Βοίτυλον καὶ μάλιστα ὅπου ὁ Τοῦρκος διὰ νὰ τοὺς κουρσενῆ ἔκτισε ἐκεῖ κοντὰ στὸ Βοίτυλον τὸ Κάστρον τῆς Κελεφᾶς, τόσον ὅπου δὲν ἦτο πλέον οἰκοκῆροι νὰ εὗγουν εἰς τὰ χωρῆα των καὶ ξεχωριστὰ αἱ γυναῖκες ἔπρεπε νὰ εἶναι ὅλον κλεισμένες. Καὶ οὕτως διὰ νὰ φυλάξουν τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν των ἄφησαν τὰ πλοῦτη καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν καὶ ἀνεχώρησαν ».

Ἡ ἀποικία αὐτὴ εἰς Κορσικὴν εἶχεν ἀρχηγὸν τὴν οἰκογένειαν Στεφανοπούλων. Ἄλλη δὲ ἀποικία ἐκ τοῦ Οἰτύλου τῷ 1671 εἰς Τοσκάνην ἐγένετο μὲ ἀρχηγὸν τὴν οἰκογένειαν Γιατριάνων - Μεδίνων, ἀλλ' εἶχεν οἰκτρὸν τέλος.

Ἀπεσταλμένος ἐκ τῆς οἰκογενείας Στεφανοπούλων περιήλθε τὰ μέρη τῆς Ἰταλίας διὰ τὴν ἀνέυρεσιν καταλλήλου τόπου διὰ τὴν μετοικεσίαν. Κατέληξεν εἰς Γένοναν, ἢ Δημοκρατία τῆς ὁποίας εὐχαρίστως ἐδέχθη τὴν πρότασίν του καὶ ὑπέδειξεν ὡς τόπον ἐγκαταστάσεώς των τὴν Κορσικὴν. Ἡ Γένονα κατεῖχε τότε τὴν νῆσον καὶ εὐρίσκετο μετ' αὐτῆς διαρκῶς εἰς πόλεμον.

Οὕτω, τῇ 3 Ὀκτωβρίου 1675 διὰ τοῦ Γαλλικοῦ πλοίου « Σωτήρ » ἀπέπλευσαν 730 ψυχαὶ (430 Στεφανόπουλοι καὶ 300 ἄλλοι Μανιάται). Τῆς ἀποικίας μετεῖχεν ὁ ἐπίσκοπος Μαΐνης Παρθένιος Καλκανδῆς μετὰ ἱερέων, μοναχῶν καὶ καλογραιῶν. Εἰς Γένοναν ἔφθασαν τῇ 1ῃ Ἰανουαρίου 1676. Κατὰ τὴν ἐκεῖ παραμονὴν των πρὸς ἀνάπαισιν καὶ διαχείμασιν ὑπέγραψαν μετὰ τῆς Δημοκρατίας συμφωνίαν ἐκ 14 ὅρων. Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος διελάμβανεν ὅτι « ἡ ἀποικία διὰ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν θρησκείαν θὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν Ποντίφικα τῆς Ρώμης, ἐκτελοῦσα τὰς ἱεροτελεστίας τῆς Ἑλληνιστί, καθ' ὃν τρόπον ἐν Ρώμῃ, ἐν τῷ Βασιλεῖῳ τῆς Νεαπόλεως καὶ ἐν Σικελίᾳ ἐκτελοῦνται ». Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐλθόντος ἐπισκόπου οἱ νέοι ἱερεῖς θὰ χειροτονῶνται καὶ θὰ διορίζωνται ὑπὸ τῆς Ἀγίας Ἐδρας ». Θὰ ἐγένοντο δηλ. Οὐνίται. Εἰς τὴν Κορσικὴν ἔφθασαν τῇ 14ῃ Μαρτίου 1676 καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ χωρία Ραομία, Ρεβίινδα καὶ Σαλογνα. Ἡ περιφέρεια αὕτη εὐρίσκετο εἰς ἀγρίαν κατάστασιν, ἀλλὰ ταχέως διὰ τῆς ἐργατικότητος τῶν ἀποίκων μετεβλήθη εἰς παραγωγικωτάτην περιοχὴν, προκαλέσασαν τὸν ζῆλον καὶ τὸν φθόνον τῶν πέριξ Κορσικανῶν.

Οἱ ἀποικοὶ ἐκεῖ ἔκτισαν ἐκκλησίας καὶ μονὰς, ἔμαθον τοὺς Κορσικανούς νὰ καλλιεργοῦν τὴν ἄμπελον, νὰ διατηροῦν τροφάς, ἰδίως ἀλίπαστα, ἐδίδαξαν δὲ τὰς γυναῖκας των νὰ ὑφαίνοιν καὶ ἡμέρωσαν τὰ ἐλαιόδενδρα. Διεβίωσαν ἐκεῖ σχετικῶς ἡσύχως ἐπὶ 54 ἔτη. Τῷ 1729 ἐξεργράγη ἡ μεγάλη Κορσικανικὴ ἐπανάστασις κατὰ τῶν Γενοβέζων καὶ οἱ Μανιάται πιστοὶ εἰς τὴν Δημοκρατίαν ἠρνήθησαν, κατόπιν προτάσεως τῶν Κορσικανῶν, νὰ ἐπαναστατήσων ὡς ἐκ τούτου ὑπέστησαν τὴν ἐπίθεσιν αὐτῶν. Προηγουμένως εἶχον ἀποστείλει τὰς οἰκογενείας των εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Κορσικῆς Αἰάκειον, οὗτοι δὲ ὠχυρώθησαν παρὰ τὴν θέσιν Ομιγνία.

Κατόπιν σκληρῶν μαχῶν μὲ τοὺς Κορσικανούς ἐπεχείρησαν τὴν νύκτα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου (16 Ἀπριλίου 1731) ἥρωϊκὴν ἔξοδον πρὸς τὸ Αἰάκειον, πρὸ τῆς ὁποίας οἱ πολιορκοῦντες Κορσικανοὶ ἠραγκάσθησαν νὰ τραποῦν εἰς φυγὴν. Οὕτω, οἱ Μανιάται ἔφθασαν ἀβλαβεῖς εἰς τὸ Αἰάκειον.

Τῷ 1740 εἰς Αἰάκειον κατὰ τὴν γενομένην ἀπογραφὴν εὐρέθησαν 810 ψυχαὶ, ἐξ ὧν 200 ὑπηρέτου εἰς τὴν πολιτοφυλακίαν. Τὸ Αἰάκειον κατεῖχτο ὑπὸ τῆς Γενοῦσης. Παρέμειναν δὲ ἐκεῖ μέχρι τοῦ 1768, ὅτε ἡ Κορσικὴ ἐπωλήθη εἰς τὴν Γαλίαν.

Κατὰ τὴν παραμονὴν των εἰς τὸ Αἰάκειον ἐθρησκεύοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν « *Madona del Carmine* », κειμένην ἔξω τῆς πόλεως. Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἔκτοτε μέχρι σήμερον καλεῖται *Chapelle des Grecs*. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔφερον ἀκόμη τὴν τοπικὴν των ἐνδυμασίαν.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐκεῖ παραμονῆς τῶν Μανιατῶν ἡ οἰκογένεια Στεφανοπούλων συνεδέθη στενῶς μετὰ τῆς οἰκογενείας Βοναπάρτη, ὁ πατὴρ τοῦ Ναπολέοντος ἀπέθανεν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Πανώριας Στεφανοπούλου, ὁ ἴδιος δὲ Ναπολέων, ὅτε ὄρφανὸς ἐσπούδαζεν εἰς Παρισίους, ἐτύγχανε τῆς προστασίας τῆς Πανώριας Στεφανοπούλου καὶ τοῦ συζύγου της *Permon*, πολλάκις δὲ

παρέμεινε και συνέτρωγε μετά τῶν τεκνῶν τῆς Στεφανοπούλου. Ἐπίσης ὁ Δημήτριος Στεφανόπουλος, λοχαγὸς τῆς Κορσικανικῆς λεγεῶνος καὶ τοῦ Γαλλικοῦ Ἴππικοῦ, ἀδελφὸς τῆς Πανώριαν, ἐχορημάτισε κηδεμὸν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Σχολὴν τῶν Παρισίων. Ἡ δημοσίευσίς μετὰ ταῦτα τῶν Ἀπομνημονευμάτων τῆς κόρης τῆς Στεφανοπούλου *Laure*, τῆς δουκίσσης *d' Abrantès*, ἣτις εἶχε νυμφευθῆ τὸν στρατηγὸν *Junot*, ὑπαπιστὴν τοῦ Ναπολέοντος, ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ συζητηθῇ εἰς τὴν Κορσικὴν τὸ πρῶτον, ὅτι ὁ Ναπολέον καθίργετο ἀπὸ κλάδον τῆς οἰκογενείας Στεφανοπούλων, καλούμενον Καλόμερον (*Buona Parte*).

Τῷ 1768 ὁ Γάλλος Διοικητὴς τῆς Κορσικῆς κόμης *Marbeuf* περιβάλλει μὲ ἀγάπην τοὺς Μανιάτας καὶ πρὸς χάριν αὐτῶν κτίζει ἐπὶ τῇ βιάσει σχεδίου καὶ ὑπὸ ἐπίβλεψιν Γάλλων ἀξιωματικῶν τοῦ μηχανικοῦ τὸ σημεριῶν ἐξ 120 οἰκιῶν χωρίον Καργκέζε, ὅπου ἐγκατεστάθησαν καὶ παραμένουν μέχρι σήμερον οἱ Μανιάται ἀπὸ τοῦ 1775.

Τῷ 1792 ἐπὶ Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως οἱ Κορσικανοὶ ἐπιτίθενται ἐκ νέου κατὰ τῶν Μανιατῶν εἰς τὸ Καργκέζε καὶ τοὺς ἀναγκάζουν νὰ καταφύγουν πάλιν εἰς τὸ Αἰάκειον, ἀπ' ὅπου ὅμως τῇ βοηθείᾳ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἐπανήλθον εἰς Καργκέζε.

Τῷ 1874 μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀφρικῆς ὑπὸ τῶν Γάλλων περὶ τὰς 80 οἰκογένειαι ἐγκατεστάθησαν εἰς Σίδι-Μερουὰν τῆς Κωνσταντίας, ὅπου ἴδρυσαν τὸ νέον Καργκέζε καὶ παρέμεινον ἐνημεροῦντες μέχρι τῆς προσφάτου ἀποχωρήσεως τῶν Γάλλων ἐκ τῆς Ἀλγερίας.

Ὁ πλῆθυσμὸς οὗτος, παρ' ὅλον ὅτι ἔμεινε εἰς τὸ Καργκέζε ἄνευ τοῦ ἐξ Ἑλλάδος ἐνδιαφέροντος, διετήρησε τὸν ἐθνισμόν, τὴν θρησκείαν, τὰ ἔθιμα καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν πατέρων του.

Τῷ 1822 ἀπέθανε καὶ ὁ τελευταῖος ἱερεὺς ἐκ τῶν ἀποίκων, τῷ δὲ 1935 καὶ ὁ τελευταῖος ἱερεὺς *Καῖσαρ Κότης* τὸν ὅποιον ἔδωκεν ἢ ἰδίᾳ ἢ ἀποικίᾳ.

Τῷ 1885 ὁ Ν. Φαρδύς, σπουδαστὴς τῆς Ἰατρικῆς ἐν Μασσαλίᾳ, ἀπεστάλη εἰς Καργκέζε τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἐν Μασσαλίᾳ ἱατροῦ Σ. Μεταξᾶ καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Χρηστάκη Ζωγράφου, ἵνα ἰδρῦσῃ ἐκεῖ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον.

Ὁ Φαρδύς ὅμως ἀναμειχθεὶς εἰς δογματικὰ ζητήματα ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν Λατίνων. Ἐκτοτε ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὰ ἔθιμα σβήνουν. Εἶναι ὅμως ζωηρὰ ἡ ἀνάμνησις αὐτῶν ὅτι κατάγονται ἐκ Μάνης καὶ ὅτι εἶναι Ἑλληνας.

Κατὰ καιροὺς ἐγράφησαν διάφοροι μελέται περὶ τῆς ἀποικίας αὐτῆς. Ὁ Φαρδύς ἐδημοσίευσεν τῷ 1885 σχετικὴν μονογραφίαν καὶ τελευταίως μίαν ἄλλην γλωσσικὴν μελέτην ὁ Ὀλλανδὸς ἐλληνιστὴς *G. Blanken*.

*

Εἰς Κορσικὴν παρέμεινα τέσσαρας ἡμέρας.

Ἄμα τῇ ἀποβιβάσει μου εἰς Αἰάκειον, πρωτεύουσαν τῆς Κορσικῆς καὶ πρὸ τῆς μεταβάσεώς μου εἰς τὸ 50 χιλιομ. ἀπέχον χωρίον Καργκέζε, ἐπεσκέφθην τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Αἰακείου καὶ ἐζήτησα πληροφορίας περὶ τῆς υπάρξεως ἐγγράφων σχετικῶν μὲ τὴν ἀποικίαν τῶν Μανιατῶν.

Ὁ κ. *Pierre Lamotte*, διευθυντὴς τοῦ Ἀρχείου (*Archives Departementales de la Corse-Ajaccio*) μοὶ ἐπέδειξε δύο ογκώδεις δέσμας ἐγγράφων, γεγραμμένων γαλλιστὶ καὶ ἰταλιστὶ, ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀποικίαν καὶ παραλλήλως μοὶ ἀνεκοίνωσεν ὅτι καὶ ἄλλα σποράδην ἐντὸς ἄλλων φακέλων ὑπάρχουσι περὶ Μανιατῶν.

Ἄρκετὰ ἐπίσης ἐγγράφα εὗρισκονται, ὡς ἐπληροφορήθην, καὶ εἰς τὸ οἰκογενειακὸν Ἀρχεῖον τῶν Στεφανοπούλων εἰς τὸ Αἰάκειον.

Ἰκανὸς ἀριθμὸς ἐγγράφων εὐρίσκεται πρὸς τοῦτοις καὶ εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Γενούης (*Archives d'état de Gènes*). Ὁ χρόνος δὲν μοι ἐπέτρεπε τὴν μελέτην τῶν ἐγγράφων τῶν Ἀρχείων τοῦ Αἰακείου. Δὲν κατέστη ἐπίσης δυνατὴ ἡ φωτογράφησις αὐτῶν, διότι τὰ Ἀρχεῖα στεροῦνται ἐιδικῆς φωτογραφικῆς συσκευῆς, ἢ δὲ ἰδική μου φωτογραφικὴ μηχανὴ δὲν ἦτο πρὸς τοῦτο κατάλληλος.

Περιορχόμενος τὴν πόλιν τοῦ Αἰακείου εἶδον ἀστικὸν λεωφορεῖον νὰ φέρῃ τὴν ἐπιγραφὴν : *Ville-Chapelle des Grecs*.

Μετέβην δι' αὐτοῦ εἰς τὴν « Ἐκκλησίαν τῶν Ἑλλήνων », κειμένην ἤδη εἰς τὸ ἄκρον τῆς πόλεως. Πρόκειται περὶ τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Μανιάται ἐθροισκεύοντο κατὰ τὴν παραμονὴν των εἰς τὸ Αἰάκειον μετὰ τὴν ἐκδιώξιν των ἐκ τῆς Παύμιας τῷ 1731.

Ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἀνεῦρον, καλῶς σχετικῶς διατηρουμένην, ἀλλὰ τελείως ἐγκαταλειμμένην, εἰκόνα τῆς Θεοτόκου ἔγχρωμον.

Εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς εἰκόνας διὰ κεφαλαίων γραμμάτων γέγραπται : ΔΙΑΣΟΣΣΟΝ ΑΠΟ ΚΙΝΔΙΝΟΝ ΤΟΥΣ ΔΟΥΛΟΥΣ ΣΟΥ ΘΕΟΤΟΚΕ. Κάτω δὲ καὶ πέριξ τῆς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου τὰ ἐξῆς : VOTO FATTO DALI GRECI ANNO D. 1731.

Εἰς τὴν βάσιν τῆς εἰκόνας ἀπεικονίζονται ἑπτὰ Μανιάται ὠπλισμένοι, φέροντες τὰς τοπικὰς των ἐνδυμασίας. Ἡ εἰκὼν εἶναι ἀφιέρωμα τῶν Μανιατῶν μετὰ τὴν διάσωσίν των κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἔξοδον ἀπὸ τὴν Ομιγνία καὶ εἶναι σπουδαιοτάτη, διότι εἶναι ἡ μόνη μαρτυρία περὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν Μανιατῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τῆς εἰκόνας ταύτης ἔλαβον φωτογραφίαν - δυστυχῶς ὄχι ἔγχρωμον— παρ' ὅλον τὸ σκοτεινὸν καὶ βροχερὸν τῆς ἡμέρας.

Τὴν ἐσπέραν τῆς ἰδίας ἡμέρας, μεταβαίνων ἀπὸ Αἰακείου εἰς Καργκέζε, εἶχον τὴν εὐτυχίαν νὰ γνωρίσω καὶ νὰ παρακάθηναι μετ' ἡλικιωμένην γυναῖκα ἐκ Καργκέζε. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἐπιζῶσα ἐκ τῶν Μανιατισσῶν, ἣτις ὁμιλεῖ τὴν διάλεκτον τῆς Μάνης, σχεδὸν ὡς οἱ πρῶτοι ἄποικοι, καλεῖται δὲ Ζουστίνια Βολυμάτση.

Κατέγραφα τὴν ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσαν συνομιλίαν μας. Κατὰ τὴν τετραήμερον ἐκεῖ παραμονὴν μου συνεζήτησα ἐπανειλημμένως μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτῆς, καταγράφων ὅσα ἐλέγομεν καὶ ἐπὶ πλέον ἔλαβον καὶ διὰ μαγνητοφώνου τὴν ὁμιλίαν αὐτῆς, καθὼς καὶ ἄσματα καὶ ἐκκλησιαστικούς ὕμνους εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὰ ὁποῖα ἡ Βολυμάτση ἔφαλε.

Σήμερον ἀκόμη ὑπάρχει μία οἰκογένεια τῆς ὁποίας δύο μέλη ὁμιλοῦν ἑλληνικὰ καὶ δύο ἀκόμη γυναῖκες, ἀλλὰ ὄχι μετ' αὐτὴν διαλεκτικὴν προφορὰν τῆς Μάνης.

Ἐπεσκεφέθην τὰ γραφεῖα τῆς Δημαρχίας, ὅπου ἀνεῦρον τὰ Ληξιαρχικὰ βιβλία τῆς ἀποικίας ἑλληνιστὶ καὶ καλλιγραφικῶς γεγραμμένα ἀπὸ τοῦ 1715, ὡς κάτωθι :

1) Βιβλίον τῶν ἀπεθαμένων 1715-1808, περιέχον καὶ πράξεις γεννήσεως καὶ βαπτίσματος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1808-1817.

2) Βιβλίον τῶν βαπτισμένων 1715-1785.

3) Βιβλίον τῶν ὑπανδρευμένων 1715-1816.

4) Βιβλίον τῶν βαπτισμένων 1786-1799.

Ἐκ τῶν βιβλίων τούτων ἀντέγραφα σποράδην πολλὰς ληξιαρχικὰς πράξεις. Εἶναι δὲ λίαν ἐνδιαφέροντα, διότι ἔχομεν τὸ πλήρες ὀνοματολόγιον τῶν ἀποίκων (ὄνομα καὶ ἐπώνυμον) καθὼς καὶ τὸ ὀνοματολόγιον τῶν ἱερέων τῆς ἀποικίας.

Μανιάτικα ὀνόματα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ὡς τὰ: Καλοπόθος, Πουλημένος, Μανροειδής, Καλή, Βενετσάνα κ.λ.π. εἶναι συνηθέστατα εἰς τὰ βιβλία ταῦτα καὶ συναντῶνται ἀκόμη ἐν Μάνη.

Φρονῶ ὅτι ἡ μελέτη καὶ δημοσίευσίς τῶν βιβλίων τούτων θὰ μᾶς δώσῃ ἓνα « Μικρὸν Ἑλληρομνήμονα » τῶν Μανιατῶν τῆς Κορσικῆς, ἀνάλογον πρὸς ἐκεῖνον τὸν ὅποιον ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Μέρτζιος εἰς τὰς Πραγματείας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν διὰ τὸ Φλαγγίνειον Φροντιστήριον τῆς Βενετίας.

Καὶ πλεῖστα ἀκόμη ἄλλα ζητήματα δύνανται νὰ μελετηθῶσιν ἐκ τῶν βιβλίων αὐτῶν.

Σημειωτέον ὅτι σήμερον εἰς τὸ Καργκέζε κατοικοῦν καὶ Κορσικανοί. Ὁ Δήμαρχος τοῦ χωρίου δὲν εἶναι Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, διότι ὅμως ἡ σύζυγος αὐτοῦ εἶναι ἐξ οἰκογενείας Μανιατῶν, ὅλοι οἱ Μανιάται ψηφίζουν αὐτὸν καὶ οὕτω ἐκλέγεται πάντοτε Δήμαρχος. Εἶναι ζωηρὸν τὸ συναίσθημα τῆς διὰ λόγους αἱματος ὑποστηρίξεως αὐτῶν. Ὁ Δήμαρχος, ἰατρός, κ. Toussaint Rochiccioli καὶ ἡ σύζυγός του ἐπεσκέφθησαν πρὸ ἑξαετίας τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μάνην (Βοΐτλον).

Κατὰ τὴν παραμονὴν μου ἐπεσκέφθη ἐπίσης τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος καὶ φέρει ἄνωθεν τῆς θύρας ἐξωτερικῶς τὰς λέξεις ἑλληνιστὶ ΟΙΚΟΣ ἘΘΕΟΥ.

Ἡ ἐκκλησία ἐκτίσθη τῷ 1873 εἰς ἀντικατάστασιν ἄλλης παλαιότερας, διὰ προσωπικῆς ἐργασίας τῶν κατοίκων κατὰ τὰς Κυριακὰς μετὰ τὸ πέρασ τῆς λειτουργίας.

Ὁ κώδων τῆς ἐκκλησίας ἔχει μεταφερθῆ ἀπὸ τὸ Οἶτυλον. Ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ὑπάρχον αἱ ἐξῆς φορηταὶ εἰκόνες, τὰς ὁποίας οἱ πρῶτοι ἄποικοι ἐκόμισαν ἐκ τῆς Μάνης :

1) Εἷς ἐπιτάφιος ἐκ ξύλου, ὅπου εἰκονίζεται ὁ Χριστός, ἡ Θεοτόκος ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Νικόδημος.

2) Εἰκὼν τῆς Θεοτόκου μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ παρ' αὐτὴν ὁ Ἅγιος Σπυρίδων καὶ ὁ Ἅγιος Νικόλαος.

3) Οἱ τρεῖς Ἱερόραχοι.

4) Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ βαπτιστῆς ὡς πτηνὸν τῆς ἐρήμου ἐπ' αὐτῆς γέγραπται: *χ ε ι ρ σ υ μ ε ω ν | ἱ ε ρ ο μ ο ν ἄ χ ο υ | τ ο ὕ Π α λ α ι ο λ ὄ γ ο υ | ἐ ξ ἄ γ ι ω ὄ ρ ο ς τ ῶ Ἄ θ η*. Τῶν δύο τούτων τελευταίων εἰκόνων φωτογραφία δημοσιεύονται εἰς Εἰκονογραφημένον Τουριστικὸν βιβλίον περὶ Κορσικῆς.

Ἐπάρχει ἐπίσης κολυμβήθρα, μεταφερθεῖσα ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ Ἐξομολογητᾶριον ἔχον ἑλληριστὶ τὴν λέξιν : *Μ ε τ α ν ο ε ἰ τ ε*. Φυλάσσεται ἀκόμη ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ἡ πρώτη σημαία τῶν ἀποίκων χρώματος λευκοῦ με ἐρυθρὸν σταυρὸν καὶ κωνῆν λωρίδα πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ κοντοῦ.

Ἡ σημαία αὕτη κατὰ τὴν λιτανεῖαν τῆς Δευτέρας τοῦ Πάσχα περιφέρεται μετὰ τῆς εἰκόνος τῆς Θεοτόκου συνοδείᾳ ἐξ ἐνόπλων νέων, οἱ ὁποῖοι κατὰ διαστήματα πυροβολοῦν.

Πάντων τῶν ἀνωτέρω καθὼς καὶ τῆς λιτανείας καὶ τῆς ἐκφορᾶς τοῦ ἐπιταφίου ἔχω φωτογραφίας, τὰς ὁποίας ἐγγενῶς μοῦ ἐχάρισεν ὁ νῦν ἱερεὺς τῆς ἐκκλησίας αἰδεσιμώτατος πατῆρ *Maurice Charpet*.

Ἡ λειτουργία τελεῖται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν κατὰ τὸν γνήσιον τύπον τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Χορὸς ἐκ γυναικῶν ψάλλει κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτάς. Ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα καὶ ἡ δοξολογία κατεγράφησαν διὰ μαγνητοφῶνον.

Ὁ ἱερεὺς τῆς ἐκκλησίας εἶναι Γάλλος, ὁμιλεῖ ὅμως ἄριστα τὰ Ἑλληνικά, διότι ἐδίδαξεν αὐτὰ ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς Κολλέγιον τῆς ΚΠόλεως καὶ ἔζησεν ἀρκετὸν χρόνον εἰς Ἀθήνας. Οὗτος πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἐκκλησιαζομένων ἔχει τυπώσει βιβλιάριον, Ἐθολόγιον, ὡς τὸ ὀνομάζει, περιέχον τὴν λειτουργίαν ἐπὶ τῆς μιᾶς σελίδος ἑλληριστὶ ἀλλὰ με λατινικὸς χαρακτῆρας, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης τὴν μετάφρασιν εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Τούτου ἐν τεύχος μοὶ προσέφερε προθύμως.

Δυστυχώς όμως είναι γέρον και θά παραιτηθῆ. Λέγεται δὲ ὅτι θά ἀντικατασταθῆ δι' ἄλλον προερχομένου ἐκ Σικελίας, δὲν γνωρίζω ὅμως, ἂν οὗτος ἔχῃ τὴν ἰδίαν οἰκειότητα μὲ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὅσον ὁ νῦν.

Καὶ ἄλλα βεβαίως παρετήρησα καὶ κατέγραφα κατὰ τὴν ὀλιγοήμερον παραμονήν μου εἰς τὸ Καργκέζε. Ἡ μετάβασίς μου εἶχε χαρακτηρῶ ἀναγνωρίσεως καὶ διαπιστώσεως μιᾶς καταστάσεως.

Νομίζω δὲ ὅτι μία καταγραφή καὶ μελέτη τῶν ἐγγράφων καὶ Ληξιαρχικῶν βιβλίων ὡς καὶ μία γλωσσικὴ ἔρευνα μὲ μόνην τὴν τελευταίαν γυναῖκα, ἣ ὅποια ὀμιλεῖ τὴν διάλεκτον τῆς Μάνης, θά διεφώτιζεν ἀρκούντως τὸ πρόβλημα τῆς ἀποικίας. Ἡ ὀμιλία τῆς Ζουστίνας Βολυμάτση εἶναι τὸ κύκνειον ἄσμα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν Κορσικὴν.

Ἐὰν ἡ Σεβαστὴ Σύγκλητος θεωρῆ ἀναγκαίαν καὶ ἐπιείρουσαν τὴν μελέτην τῶν ἀνωτέρω, εὐχαρίστως θά μετέβαινον ἐκεῖ κατὰ τὸ προσεχὲς θέρος διὰ μακρότερον χρονικὸν διάστημα πρὸς περισυλλογὴν καὶ μελέτην. Νομίζω δὲ ὅτι « οἱ καιροὶ οὐ μενετοί ».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 27 Δεκεμβρίου 1963.

Διατελῶ μετὰ σεβασμοῦ
Δικ. Β. Βαγιακάκος

Δ.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΟΥΣ ΠΕΡΙΟΧΑΣ ΤΗΣ ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΗΝΑΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΝ ΚΑΙ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΝ 1962

ΥΠΟ

ΑΝΑΣΤ. Μ. ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗ

Πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν

Ἀναχωρήσας ἀεροπορικῶς ἐξ Ἀθηνῶν τὴν 1ην Αὐγούστου ἔφθασα εἰς Βρινδήσιον καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Lecce εἰς Καλημέραν, πρῶτον σταθμὸν τῆς ἐργασίας μου εἰς τὴν ἐλληνόφωνον περιοχὴν τῆς Ἀπουλίας. Τὰ ἐλληνόφωνα χωρία τῆς περιοχῆς ταύτης, ἐννέα τὸν ἀριθμὸν (Καλημέρα, Καστρινιάνο ντέ Γκρέτσι, Κοριλιάνο, Μαρτάνο, Μαρτινιάνο, Μελπινιάνο, Σολέττο, Στερνατία καὶ Τσολλίνο), μὲ πληθυσμὸν 50.000 κατ. εὐρίσκονται πλησίον ἀλλήλων εἰς ἀπόστασιν 2-7 χιλιομ. τὸ ἐν ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἡ ἐλληνικὴ διάλεκτος εἰς μὲν τὴν Καλημέραν, τὸ Καστρινιάνο, τὴν Στερνατίαν καὶ τὸ Τσολλίνο χρησιμοποιεῖται ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὴν καθημερινὴν ὀμιλίαν, ἐνῶ εἰς τὰ ὑπόλοιπα χωρία ἔχει ὑποχωρήσει αἰσθητῶς καὶ ὀμιλεῖται μόνον ὑπὸ τῶν γεροντοτέρων.

Ἐθὺς ὡς ἔφθασα εἰς Καλημέραν, ὁ Δήμαρχος καὶ τὸ Κοινοτικὸν Συμβούλιον μὲ ὑπεδέχθησαν ὡς φιλοξενούμενον τοῦ Δήμου καὶ ἔθεσαν εἰς τὴν διάθεσίν μου δωμάτιον εἰς νεότεκτον κοινοτικὸν οἶκημα. Αἱ ἐκδηλώσεις συμπαθείας ἐκ μέρους ὅλου τοῦ πληθυσμοῦ ὑπῆρξαν ἐξ ἴσου θερμαί. Πάντες ἔσπευδον νὰ γνωρίσουν τὸν Ἕλληνα καθηγητὴν, ὅστις ὀμιλεῖ τὴν ἰδίαν μὲ αὐτοὺς γλῶσσαν. Ἡ ἀγάπη τῶν ἀνθρώπων τούτων πρὸς κάθε τι τὸ Ἑλληνικὸν εἶναι ὄντως συγκινητικὴ. Ὅλοι παρακολουθοῦν τὰς ἐκπομπὰς τοῦ ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ Ἀθηνῶν καὶ εὐχαριστοῦνται, ὅταν ἀντιλαμβάνονται τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκπομπῆς. Λυποῦνται διότι βλέπουν ὑποχωροῦσαν τὴν διάλεκτον καὶ παρακινοῦν τὰ τέκνα των νὰ τὴν ὀμιλοῦν. Πολλοὶ μὲ παρεκάλεσαν νὰ τοὺς ἀποστείλω Γραμματικὴν τῆς Ἑλλην. γλώσσης καὶ ἄλλοι τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως. Θά ἦτο ὑπερβολὴ νὰ ἰσχυρισθῆ τις